

Šutaj, Š.: Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944 - 1948. Bratislava 1999. 308 s.

Milan Olejník, cas@saske.sk

V týchto dňoch predložilo vydavateľstvo Veda odbornej verejnosti, ale i širšej čitateľskej obci monografiu Štefana Šutaja - Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944 - 1948. Po odborných článkoch a monografiách, v ktorých sa autor zaoberal zväčša národnostnou problematikou, predložená práca je rozsiahlym súborom doteraz nepublikovaného faktografického materiálu, komentárov dobovej tlače, memoárovej literatúry a analýz venovaných otázkam formovania politických strán, ich charakteru a vývoja v rokoch 1944 - 1948. Bohatstvo faktov spolu s hlbokým, miestami detailným postihnutím sledovanej témy je hodnotným prínosom k pochopeniu tohto traumatickeho obdobia slovenských dejín. Autorova snaha spracovať túto problematiku z ideovo a politicky neutrálneho uhla, získala na presvedčivosti vďaka vyváženému použitiu pramenného materiálu, pričom faktúalnu bázu spestrujú spomienky priamych aktérov i citácie s nadčasovou pravdivosťou hodnotou. Autor predchádza nebezpečeniu mechanickej montáže množstva faktov analýzou vývoja trendov slovenskej politickej scény a vysvetlením ich príčin. Priestor je venovaný i zohľadneniu politického vývoja v Čechách a jeho dopadu na Slovensko a taktiež, počas februárovej krízy, významu podpory ZSSR pre víťazstvo komunistov v ČSR.

Publikovaná monografia, vzhľadom na svoj rozsah, je rozčlenená do relatívne štedrého počtu deviatich kapitol. Po podnetnom úvode, ktorý núti k zamysleniu, kde vlastne osciluje objektivita v ponímaní a hodnotení novodobých dejín, je v prvej kapitole rozpracovaná genéza politických platforiem stojacich v opozícii voči ľudáckemu režimu. Výsledkom tohto procesu bola štruktúracia protifašistických síl na Slovensku do dvoch principiálnych politických zoskupení - komunistov a občianskych skupín, ktoré v priebehu Slovenského národného povstania (SNP) prešli procesom politickej kryštalizácie najprv ako Demokratický klub a neskôr ako Demokratická strana (DS). Určujúcim faktorom v politickom vývoji Slovenska bola orientácia DS na spoluprácu s Komunistickou stranou Slovenska (KSS), ktorá nadobudla konkrétnu podobu v SNP.

Nasledujúce tri kapitoly sú venované obdobiu od oslobodenia do prvých (a jediných) demokratických volieb v obnovenej ČSR. V zložitých podmienkach bezprostredne po prechode frontu sa sformovalo správne centrum oslobodeného Slovenska - Slovenská národná rada (SNR) zostavená na princípe parity zo zástupcov KSS a DS. Napriek rovnocennému zastúpeniu v tomto najvyššom orgáne na Slovensku, proces zriaďovania miestnych a okresných organizácií DS bol brzdený zásahmi NKVD, zastrášaním i deportáciami členov DS do ZSSR a "revolučnými" metódami vytvárania NV, v ktorých hlavné slovo mali komunisti. Autor analyzuje postup DS v týchto podmienkach, snahy čelných predstaviteľov strany prezentovať DS ako platformu všetkých demokratických síl bývalej ČSR a pokusom o vytvorenie modus operandi s KSS. V tejto časti je práca venovaná pokusom o obnovenie sociálnej demokracie. Napriek zlúčeniu sociálnych demokratov s komunistami v čase povstania, časť členstva sa nevzdala pokusom o vytvorenie samostatnej sociálnodemokratickej strany, ako strany, "ktorá má trvalé miesto v európskych krajinách v 20. storočí".

Autor analyzuje charakter Národného frontu (NF) ako zastrešujúcej inštitúcie, v rámci ktorej sa vyvíjal politický život na Slovensku. NF sa stal dôležitým nástrojom komunistov k transformácii autonómnych prvkov demokratického systému na nástroje režimu pod heslom budovania "ľudovej demokracie". Aj keď za politický základ NF boli považované KSS a DS, komunisti mali eminentný záujem o zapojenie masových organizácií do jeho štruktúry.

K ďalším okruhom tejto časti práce patrí analýza dotvárania politickej štruktúry na Slovensku, ktorú charakterizovali pretrvávajúce snahy o obnovu sociálnej demokracie. Tieto, v transformovanej podobe, nakoniec vyústili do utvorenia Strany práce (SP), podľa vlastnej definície strany "všetkých, ktorí vidia zmysel života v užitočnej práci".

Politický potenciál katolíkov bol hybnou silou snáh o vytvorenie štvrtej strany, reprezentujúcej záujmy tejto časti slovenskej spoločnosti. Na základe súhlasu NF bola v predvečer volieb založená Strana slobody (SSI), orientovaná na získanie katolíckych voličov.

Výrazným medzníkom, v hodnotení autora, ktorému konzekventne venoval rozsiahlu pozornosť, bola „Aprílová dohoda,“ podpísaná 31. marca 1946 v byte popredného predstaviteľa DS, J. Lettricha . Podstatou dohody bola snaha vedenia DS nájsť spoločnú ideovú a politickú platformu s „katolíckym krídlom v DS,“ a zaručiť strane hlasy katolíckej časti slovenskej verejnosti v predvečer volieb. Uzavretím dohody sa vedenie DS zároveň snažilo odvrátiť zámer komunistov rozštiepiť DS prostredníctvom štvrtej politickej strany. V neposlednom rade dohoda sledovala cieľ zmeniť ponímanie DS ako strany reprezentujúcej prevažne záujmy evanjelikov. Autor vidí význam Aprílovej dohody v optimálnom zosúladení záujmov katolíkov (podporovaných katolíckym biskupským zborom) a evanjelickou časťou v DS, ktorá sa snažila zachrániť stranu pred rozpadom a zabrániť víťazstvu komunistov vo voľbách.

Voľbám, ktoré sa uskutočnili v máji 1946, je venovaná piata kapitola. Autor charakterizuje voľby ako udalosť potvrdzujúcu rozdiely v ponímaní spoločenskej a politickej situácie medzi českými krajinami a Slovenskom. Zatiaľ čo KSS utrpela na Slovensku svojim rozsahom až prekvapujúcu porážku, komunisti v Čechách zvíťazili. DS odovzdalo hlasy 62% voličov, komunistov volilo 30,37 % elektorátu a SP a SSI dostali niečo vyše troch percent hlasov. DS teda získala absolútnu väčšinu hlasov, avšak svoje víťazstvo nemohla využiť. Práca predkladá rozsiahly faktografický materiál, ilustrujúci diskreditačnú kampaň komunistov zameranú na likvidáciu volebného víťazstva DS. KSS na Slovensku, vďaka víťazstvu KSČ v Čechách, mohla napriek prehratým voľbám postaviť svoju povolebnú taktiku na ofenzíve. Komunisti vyvolávali atmosféru napätia a strachu. Šírili sa zvesti o mobilizácii partizánov, Slovenská grafia sabotovala vydávanie denníka DS Čas, v Bratislave bol vyhlásený generálny štrajk a vláda schválila redisklokáciu vojsk na Slovensko. Úspechom komunistov v celoštátnom meradle boli rokovania vedené na pôde NF, ktoré vyústili do podpísania tretej pražskej dohody. Tretia pražská dohoda okliešťovala právomoci slovenských národných orgánov v prospech československej vlády, kontrolovanej komunistami.

Strana práce, traumatizovaná neúspechom vo voľbách, hľadala východisko v zmene názvu (rozhodnutím Ústredného výkonného výboru z 28. septembra 1945 bola SP premenovaná na Sociálnu demokraciu na Slovensku) a v personálnych zmenách v straníckom aparáte. Predstavitelia SP hodnotili napriek nízkemu počtu získaných hlasov výsledky volieb kladne a verili v širšiu akceptáciu strany slovenskou verejnosťou v budúcnosti.

Nasledujúce štyri kapitoly práce analyzujú spoločenské a politicko-mocenské zmeny, ktoré viedli k nastoleniu komunistickej diktatúry. Pozornosť je venovaná rozloženiu politických síl po voľbách, zastúpeniu jednotlivých politických strán v zákonodárnych a vládnych orgánoch, hospodárskej politike strán, programovým zásadám a snahám DS neutralizovať, alebo aspoň zmierniť útoky komunistov prakticky na všetky aspekty jej politiky.

Kampaň za „očistu verejného a politického života,“ nadobúdala v prvej polovici roku 1947 čoraz väčšiu intenzitu. Komunisti v koordinácii s odbojovými zložkami žiadali dôkladnú „očistu,“ spoločnosti, zameranú predovšetkým proti funkcionárom DS. Útoky komunistov proti DS kulminovali na jeseň 1947. Proti DS bolo vznesené obvinenie z protištátneho sprisahania. Minister vnútra, V. Nosek označil rozsah sprisahania za väčší ako v rokoch 1938 - 1939. Mnohí čelní predstavitelia DS boli zatknutí a počas „vyšetrovania,“ fyzicky týraní.

Aj keď sa komunistom nepodarilo vyradiť zástupcov DS zo Zboru povereníkov (ZP) úplne, po rokovaníach v novembri 1947 DS stratila poverenie pôst, zdravotníctva a spravodlivosti, čím boli prakticky anulované výsledky volieb z mája 1946.

Záverečná deviata kapitola analyzuje reakcie politických strán na Slovensku na komunistický puč vo februári 1948. Dianie bezprostredne pred februárovým prevratom a počas neho dokladá márnosť obrany právneho poriadku a demokracie v strete s totalitnou mocou nešťiacou sa použiť akékoľvek formy násillia.

I keď udalosti spracované v recenzovanej práci sú jedným z najsmutnejších období slovenských dejín, sú zároveň poučením i varovaním. Monografia Š. Šutaja môže túto úlohu plniť vďaka erudícii a kvalite

spracovania, ktoré posúvajú úroveň poznania charakteru a vývoja slovenskej politickej scény v rokoch 1944 - 1948. Práca má zároveň všetky predpoklady prispieť k vytvoreniu syntetických dejín Slovenska, ktoré v slovenskej ponovembrovej historiografii absentujú.